Фіскальна політика як інструмент забезпечення стабільності та зростання національної економіки

Андрій Тимошенко[1]

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Соціальні та поведінкові науки	336.26

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19681625

Анотація. У статті досліджено фіскальну політику як провідний інструмент забезпечення стабільності та зростання національної економіки України. Розглянуто її сутність, цілі та ключові завдання в умовах структурних трансформацій і посилення зовнішніх та внутрішніх викликів. Визначено, що фіскальна політика поєднує бюджетну та податкову складові, охоплюючи формування доходів державного бюджету, управління державними видатками, регулювання податкової системи та забезпечення виконання соціально-економічних зобов'язань держави. Здійснено оцінку ефективності сучасної фіскальної політики України на основі аналізу структури доходів і видатків бюджету у 2024 році. У доходній частині виявлено значну залежність від податку на додану вартість, який становив понад третину бюджетних надходжень, а також вагому роль податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств. Це підтвердило важливість класичних податкових інструментів у забезпеченні фінансової стабільності. Водночас підкреслено, що офіційні трансферти міжнародних партнерів та власні надходження бюджетних установ сформували вагому частку доходів, що свідчить про критичну роль зовнішнього фінансування у збереженні збалансованості бюджету. У видатковій частині бюджету окреслено воєнно-орієнтований характер фіскальної політики: понад половину видатків спрямовано на оборону, а у поєднанні з громадським порядком і безпекою ці статті становили понад дві третини загального обсягу витрат. Водночас обсяги фінансування освіти, охорони здоров'я та соціальної сфери залишалися обмеженими, що свідчить про пріоритетне спрямування бюджетних ресурсів на сектор безпеки й оборони в умовах воєнних викликів. Така структура видатків відображає адаптацію фіскальної політики до воєнних умов, коли завдання підтримання економічної активності та соціальної сфери значною мірою поступаються оборонним пріоритетам. Зроблено висновок, що сучасна фіскальна політика України має виразно дефіцитний характер, однак вона виконує стратегічне завдання – забезпечення

[1] Тимошенко Андрій Олександрович. Доктор економічних наук, проректор з фінансово-економічних питань Європейського університету, ORCID: https://orcid.org/0009-0009-8950-8241

макроекономічної стабільності та виконання першочергових зобов'язань держави. Разом з тим залежність від зовнішнього фінансування, дисбаланс у структурі видатків та зростання боргового навантаження окреслюють необхідність посилення податкового адміністрування, пошуку нових внутрішніх джерел доходів та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Ключові слова: фіскальна політика, державний бюджет, доходи, видатки, економічне зростання, фінансова стабільність, міжнародна допомога, воєнний стан.

Fiscal policy as a tool for ensuring the stability and growth of the national economy

Abstract. The article examines fiscal policy as a leading instrument for ensuring the stability and growth of the national economy of Ukraine. Its essence, goals and key tasks in the context of structural transformations and increasing external and internal challenges are considered. It is determined that fiscal policy combines the budgetary and tax components, covering the formation of state budget revenues, management of state expenditures, regulation of the tax system and ensuring the fulfillment of the state's socio-economic obligations. The effectiveness of modern fiscal policy of Ukraine is assessed based on an analysis of the structure of budget revenues and expenditures in 2024. In the revenue part, a significant dependence on value added tax was revealed, which accounted for more than a third of budget revenues, as well as a significant role of personal income tax and corporate profit tax. This confirmed the importance of classical tax instruments in ensuring financial stability. At the same time, it is emphasized that official transfers from international partners and own revenues of budgetary institutions formed a significant share of revenues, which indicates the critical role of external financing in maintaining budget balance. The expenditure part of the budget outlines the military-oriented nature of fiscal policy: more than half of expenditures are directed to defense, and in combination with public order and security, these items accounted for more than two-thirds of the total expenditure. At the same time, the volume of financing for education, healthcare and the social sphere remained limited, which indicates the priority direction of budgetary resources to the security and defense sector in conditions of military challenges. Such a structure of expenditures reflects the adaptation of fiscal policy to military conditions, when the tasks of maintaining economic activity and the social sphere are significantly inferior to defense priorities. It is concluded that the modern fiscal policy of Ukraine is clearly deficient in nature, but it fulfills a strategic task - ensuring macroeconomic stability and fulfilling the state's primary obligations. At the same time, dependence on external financing, imbalances in the expenditure structure, and growing debt burden highlight the need to strengthen tax administration, find new domestic sources of revenue, and increase the efficiency of budget resources.

Keywords: fiscal policy, state budget, revenues, expenditures, economic growth, financial stability, international assistance, martial law.

Вступ

Фіскальна політика в сучасних умовах набуває визначального значення для забезпечення стійкості та зростання національної економіки. Вона охоплює сукупність заходів держави у сфері оподаткування, бюджетного регулювання та управління державними фінансами, які прямо впливають на макроекономічну рівновагу, рівень

зайнятості, інвестиційну активність та добробут населення. В умовах глибоких економічних і соціальних трансформацій, посилення зовнішніх та внутрішніх викликів важливою є модернізація фіскальних інструментів із метою зміцнення фінансової стійкості держави.

Аналіз останніх досліджень свідчить про зростаючий інтерес науковців до проблематики впливу податково-бюджетних механізмів на економічне зростання. Н. С. Прокопенко, О. Є. Ґудзь, П. О. Фененко досліджують роль фіскальної політики у формуванні соціальної сфери та регулюванні економіки в умовах євроінтеграційних процесів. О. В. Тимошенко, К. І. Коцюбівська, В. Б. Тиркало аналізують особливості податкової системи й фінансової політики України у період воєнного стану. Г. С. Лопушняк, М. І. Скидан, О. Гук, Л. Федевич, М. Ливдар, Л. Бушовська, А. Близнюк акцентують увагу на трансформації ринку праці, оцінюванні ефективності державної політики та розвитку малого й середнього бізнесу. С. Лисенко, К. Корсунова, О. Васильчишин, Я. Татарченко, С. Кубів, Ю. Ленгер, А. Кожина, Н. Бобро у своїх працях розглядають інституційні трансформації, роль інновацій та цифрових технологій у зміцненні фінансової стійкості та модернізації економічних систем. У зв'язку з цим важливим є комплексне дослідження особливостей фіскальної політики України в умовах воєнних викликів та інтеграційних процесів. Особливу увагу слід зосередити на аналізі структури доходів і видатків бюджету, оцінці їхньої збалансованості та впливу на макроекономічну динаміку.

Метою даної статті є обґрунтування ролі фіскальної політики як ключового інструменту забезпечення стабільності та зростання національної економіки України. Завдання статті включають аналіз основних джерел доходів бюджету, виявлення структурних дисбалансів у видатковій частині, оцінку ефективності фіскальних інструментів у воєнних умовах, а також формулювання рекомендацій щодо оптимізації фіскальної політики для досягнення цілей макроекономічної стабільності та сталого розвитку.

Таким чином, дослідження має заповнити наявні прогалини у науковому осмисленні впливу фіскальної політики на економічну динаміку України, а також надати аналітичні висновки та практичні пропозиції для підвищення її ефективності у середньостроковій та довгостроковій перспективах.

Результати

Для виконання функцій і зобов'язань держави важливе значення має податково-бюджетна, або фіскальна, політика – сукупність способів впливу органів державної влади на економічних суб'єктів, яка охоплює формування та використання коштів державного бюджету, контроль за витратами уряду та регулювання параметрів податкової системи. Головною метою бюджетно-податкової політики є забезпечення сталого економічного зростання, повної зайнятості ресурсів та стабільного рівня цін. Вона включає фінансову, бюджетну та податкову політику [1;2].

Для оцінки ефективності фіскальної політики застосовуються критерії у кількісному вимірі, що узагальнено представлені на рисунку 1.

Збирання бюджетних доходів і, зокрема, податків, представлене на рис. 2, відображає рівень податкової спроможності населення та формує фінансову базу, необхідну для виконання державою її основних завдань і функцій.

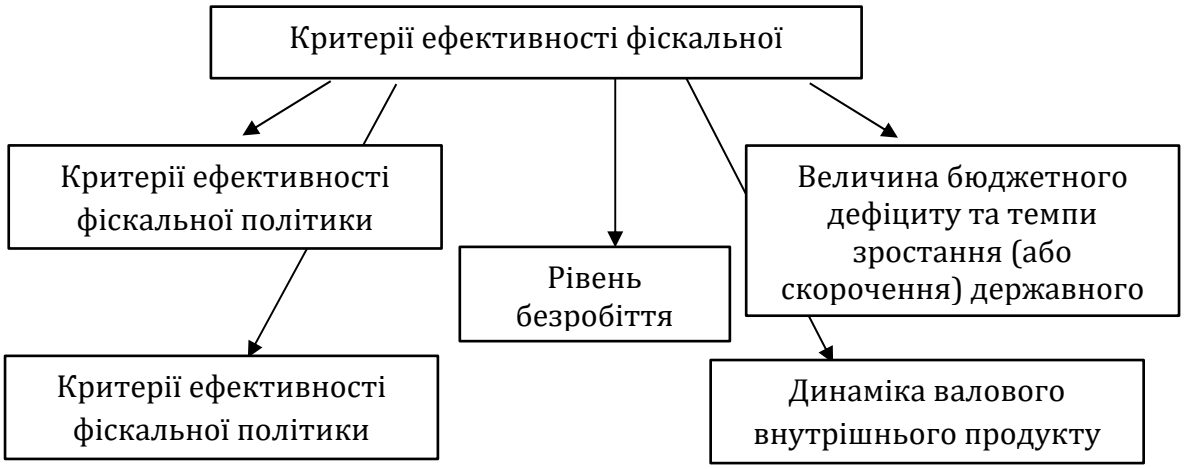

Рис. 1 Критерії оцінки ефективності фіскальної політики у кількісному вимірі
Сформовано автором на основі [3-7]

Рис. 2 Структура доходів Державного бюджету України у 2024 році (млрд грн)
Сформовано автором на основі [8]

Як бачимо із представлених даних, у 2024 році ключовим джерелом формування доходів державного бюджету України залишався податок на додану вартість, питома вага якого склала 32,2 % від загальних надходжень. Це підкреслює високу залежність бюджетної системи від внутрішнього споживчого попиту та обсягів імпорту. Другим за значущістю джерелом виступає податок на доходи фізичних осіб і військовий збір (16,5 %), що демонструє вагомий вплив заробітних доходів населення на бюджетне

наповнення та підтверджує роль ПДФО у зміцненні фінансової стійкості держави в умовах воєнних викликів.

Податок на прибуток підприємств сформував 13,5 % доходів, що свідчить про поступове відновлення ділової активності бізнесу, попри збереження структурних ризиків для економіки. Важливим джерелом залишаються акцизні надходження (7,4 %), які не лише забезпечують наповнення бюджету, а й виконують регуляторну функцію, стимулюючи скорочення споживання підакцизних товарів. Рентна плата за користування природними ресурсами становила 4,7 %, підтверджуючи залежність бюджету від експлуатації ресурсного потенціалу країни.

Водночас частка ввізного та вивізного мита у 2024 році склала лише 2,1 %, що пояснюється як дією міжнародних угод про лібералізацію торгівлі, так і воєнними обмеженнями у зовнішньоекономічній сфері. Найбільшою за обсягом, після ПДВ, категорією стали «інші податкові та неподаткові надходження» (23,6 %), які мають комплексний характер і включають значні обсяги міжнародної фінансової допомоги, що свідчить про критичну роль зовнішніх ресурсів у забезпеченні бюджетної збалансованості.

Аналіз виконання державного бюджету України у 2024 році відобразимо у табл. 1.

Таблиця 1

Критерії оцінки ефективності фіскальної політики у кількісному вимірі

Місяць	Доходи (фактичні)	Видатки (фактичні)	Сальдо (дефіцит / надлишок)
Січень	154 849,8	170 075,5	–15 083,5
Лютий	398 247,6	493 454,9	–94 120,9
Березень	642 107,1	841 145,5	–197 895,4
Квітень	845 717,0	1 155 454,5	–307 303,6
Травень	1 074 954,8	1 545 823,0	–466 853,5
Червень	1 316 712,1	1 935 282,9	–614 492,9
Липень	1 486 673,2	2 249 701,5	–759 032,0
Серпень	1 935 610,7	2 617 192,9	–676 426,1
Вересень	2 169 151,2	2 977 706,3	–808 976,7
Жовтень	2 348 492,4	3 350 377,4	–1 001 985
Листопад	2 650 993,8	3 779 451,2	–1 119 543,2
Грудень	3 122 713,4	4 486 682,7	–1 358 500,1

Сформовано автором на основі [8]

Аналіз показав, що у 2024 році доходи Державного бюджету України склали близько 3,12 трлн грн, тоді як видатки становили 4,49 трлн грн, що призвело до дефіциту на рівні понад 1,35 трлн грн. Протягом року доходи зростали від 154,8 млрд грн у січні до 3 122,7 млрд грн у грудні, але темпи зростання видатків були вищими: з 170,1 млрд грн у січні до 4 486,7 млрд грн у грудні. Це зумовило наростання від'ємного сальдо з –15,1 млрд грн у січні до –1 358,5 млрд грн у кінці року.

Структурно найбільшу частку доходів забезпечував податок на додану вартість – 777,3 млрд грн (32,2 %). Другим за значенням був податок на доходи фізичних осіб і військовий збір – 398,7 млрд грн (16,5 %), далі податок на прибуток підприємств – 326,8 млрд грн (13,5 %), акцизний податок – 178,4 млрд грн (7,4 %), рентна плата – 113,9 млрд грн (4,7 %). Інші податкові та неподаткові надходження, включно з міжнародною фінансовою допомогою, склали близько 569,7 млрд грн (23,6 %).

Отримані дані свідчать, що у 2024 році фіскальна політика України мала виразно дефіцитний характер. В умовах повномасштабної війни вона була зосереджена на

забезпеченні соціально важливих та передусім оборонних зобов'язань, що зумовило значне зростання видатків і постійний тиск на бюджетну систему. Водночас політика виявила високу залежність від ПДВ та зовнішньої фінансової допомоги, яка стала критичним чинником підтримання макроекономічної стабільності й виконання державних функцій.

Варто зауважити, що доходи державного бюджету у 2024 році становили 3 123,5 млрд грн. Найбільшу частку цих надходжень склали власні надходження бюджетних установ та офіційна допомога міжнародних партнерів. Зокрема, власні надходження бюджетних установ сягнули 779,4 млрд грн (понад 24,9% доходів), а офіційні трансферти (донори, ЄС, МВФ тощо) – 473,9 млрд грн (15,2%) []. Інші ключові джерела надходжень наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету України у 2024 році

№	Назви статей доходів	Факт, млрд грн	Темп росту до 2023, %
1	Податок на доходи фізичних осіб	326,1	157,6
2	Податок на прибуток підприємств	271,1	188,5
3	Рентна плата за користування надрами	47,7	85,0
4	Акциз (вітчизняний)	105,2	113,6
5	Акциз (імпортний)	105,2	140,7
6	ПДВ (вітчизняного виробництва, з урахуванням відшкодування)	268,3	125,0
7	Відшкодування ПДВ	–157,2	118,7
8	ПДВ на імпорт товарів	466,1	127,3
9	Ввізне мито	47,6	120,1
10	Дивіденди та прибуток держпідприємств	71,1	202,5
11	Перерахування НБУ	38,6	53,8
12	Власні надходження бюджетних установ	779,4	95,9
13	Офіційні трансферти (міжнародна допомога)	473,9	109,2
Разом		3 123,5	116,9

Сформовано автором на основі [8]

Найбільшу частку доходів сформував ПДВ (734,4 млрд грн у сукупності від внутрішніх і імпортних товарів після відшкодувань), що становило понад 23 % усіх надходжень. Значні обсяги забезпечили ПДФО з військовим збором (10,4 %) і податок на прибуток підприємств (8,7 %). Критичне значення мала міжнародна допомога (15,2 % доходів), без якої дефіцит бюджету був би ще вищим.

Видатки Державного бюджету України у 2024 році (за функціональною класифікацією) відобразимо на рис. 3.

Видаткова структура демонструє чіткий пріоритет оборонного сектору, на який спрямовано понад половину коштів бюджету (51,4 %). У сукупності з витратами на громадський порядок і безпеку цей показник сягає понад двох третин видатків. Соціальний захист становив 10,3 %, охорона здоров'я – 4,5 %, освіта – лише 1,4 %.

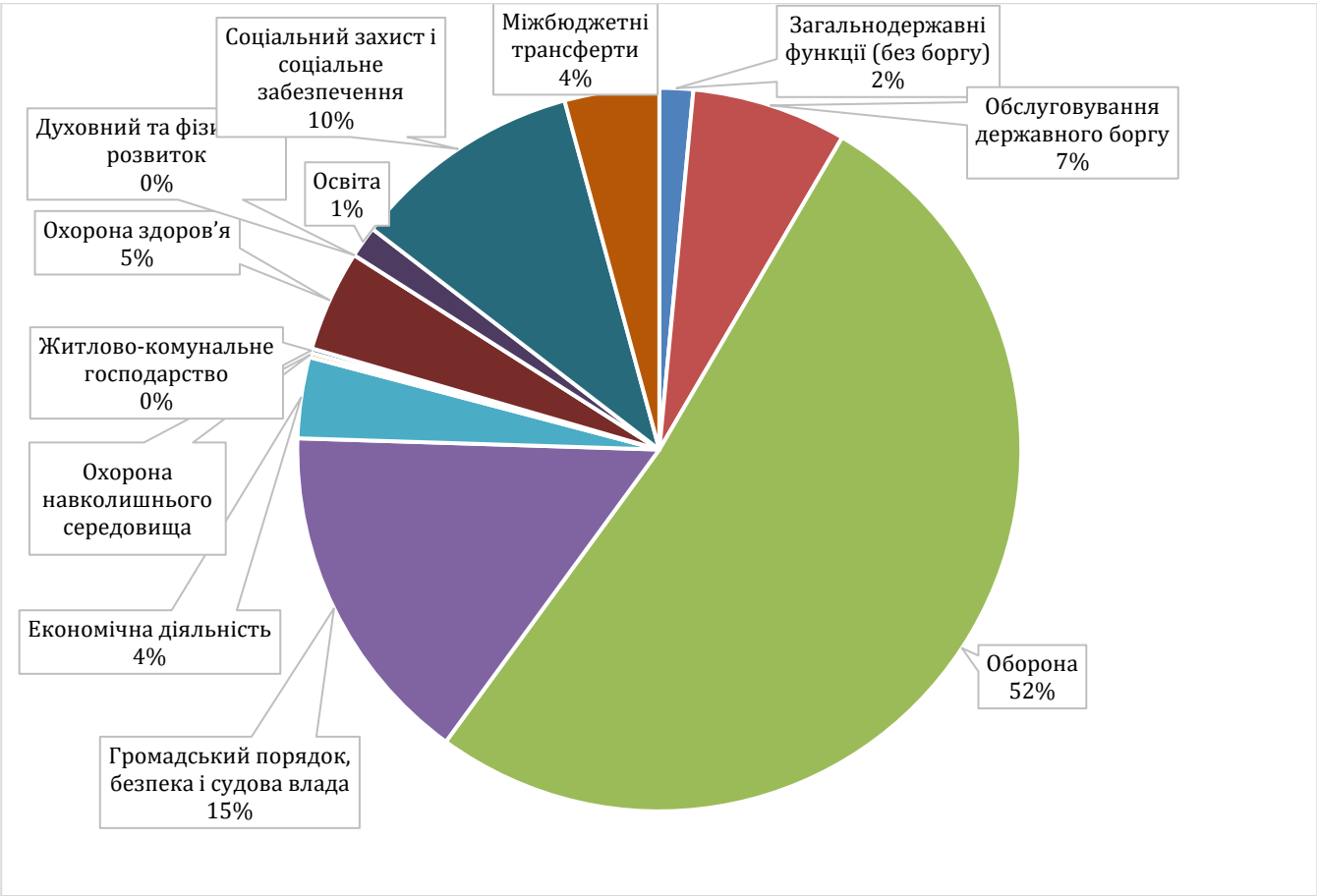

Рис. 3 Видатки Державного бюджету України у 2024 році (за функціональною класифікацією), %

Сформовано автором на основі [8]

Проведений аналіз доходів і видатків державного бюджету України у 2024 році дозволяє зробити висновок, що фіскальна політика в умовах воєнних викликів була спрямована на забезпечення першочергових завдань держави – оборони, соціального захисту та підтримки функціонування базових сфер економіки. Водночас вона характеризувалася значним дефіцитом, який став наслідком високих видатків при обмежених можливостях внутрішньої дохідної бази. Ключову роль у збереженні бюджетної збалансованості відіграли міжнародні фінансові трансферти, які забезпечили понад п'яту частину доходів, тоді як традиційні податкові джерела (ПДВ, ПДФО, податок на прибуток) продемонстрували збереження фіскальної значущості, але не могли повною мірою компенсувати потреби держави.

Розподіл видатків засвідчив воєнний характер бюджетної політики: понад половину коштів було спрямовано на оборону, а разом із фінансуванням правоохоронних органів – більше двох третин бюджету. При цьому видатки на освіту, охорону здоров'я та інвестиційні програми залишалися відносно низькими, що формує ризики для довгострокового розвитку. Тому сучасна фіскальна політика України виконує передусім стабілізаційну функцію, забезпечуючи фінансування критичних потреб, але потребує стратегічного переосмислення. Її подальша еволюція має ґрунтуватися на посиленні внутрішніх джерел наповнення бюджету, підвищенні ефективності податкового адміністрування, скороченні неефективних видатків і формуванні інституційної основи для економічного зростання у післявоєнний період. Це дозволить трансформувати фіскальну політику з інструмента короткострокової стабілізації у дієвий механізм забезпечення стійкості та довгострокового розвитку

національної економіки. Як зауважують останні дослідження, саме підвищення результативності податкової політики та оптимізація бюджетних ресурсів здатні забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток у євроінтеграційному середовищі [9-11].

З урахуванням виявлених тенденцій доцільно виділити кілька практичних напрямів удосконалення фіскальної політики. По-перше, важливо забезпечити перехід від тимчасових податкових пільг до цільових стимулів, спрямованих на розвиток секторів, що формують основу економічного відновлення – малого бізнесу, аграрного виробництва та оборонно-промислового комплексу. По-друге, необхідним є розширення бази оподаткування за рахунок детінізації доходів і вдосконалення цифрових інструментів адміністрування податків. По-третє, варто оптимізувати видаткову частину бюджету, зменшуючи адміністративні витрати та підвищуючи прозорість використання коштів, особливо у сфері оборонних закупівель. Нарешті, перспективним напрямом є розвиток внутрішнього боргового ринку, що дозволить знизити залежність від зовнішніх ресурсів і водночас залучати заощадження громадян та бізнесу до фінансування державних потреб.

Реалізація цих заходів сприятиме перетворенню фіскальної політики з інструмента кризового реагування на механізм довгострокового забезпечення фінансової стійкості, інвестиційної привабливості та сталого зростання національної економіки.

Висновки

Таким чином, узагальнюючи всю сукупність представлених вище матеріалів, можна зробити такі висновки: фіскальна політика посідає центральне місце у системі державного регулювання, оскільки саме вона забезпечує фінансову спроможність держави виконувати соціальні, економічні та оборонні функції, а також створює умови для відновлення та розвитку національної економіки. Її ефективність визначається здатністю поєднувати стабілізаційну роль у кризових умовах із формуванням довгострокових передумов зростання.

Аналіз показників 2024 року дає підстави стверджувати, що за умов воєнних ризиків і структурних дисбалансів, фіскальна політика України виконувала функцію антикризового управління, концентруючи ресурси на обороні та соціальному захисті, водночас формуючи значний бюджетний дефіцит. У 2024 році головними джерелами доходів залишалися ПДВ – 777,3 млрд грн (32,2 %), ПДФО з військовим збором – 398,7 млрд грн (16,5 %) і податок на прибуток – 326,8 млрд грн (13,5 %), при цьому міжнародна допомога забезпечила 473,9 млрд грн (15,2 %), що визначило її вирішальну роль у підтриманні стабільності. Водночас така модель містить обмеження: висока частка витрат на оборону та безпеку знижує можливості для фінансування розвитку освіти, охорони здоров’я та інвестиційних програм, що ускладнює реалізацію потенціалу економіки. Тому ключовим завданням є модернізація фіскальної політики в напрямі розширення внутрішньої дохідної бази, підвищення ефективності податкового адміністрування, раціоналізації структури видатків і посилення прозорості бюджетних процесів. Узгоджене виконання цих завдань сприятиме трансформації фіскальної політики з інструмента кризового реагування у комплексний механізм забезпечення фінансової стійкості, інвестиційної привабливості та сталого економічного зростання. У перспективі саме фіскальна політика має стати фундаментом для відновлення економіки України, її інтеграції у європейський простір та формування сучасної моделі розвитку, орієнтованої на стабільність і конкурентоспроможність.

Список використаних джерел

1. Прокопенко Н. С., Ґудзь О. Є., Тимошенко А. О. Вплив фіскальної політики на розвиток соціальної сфери в Україні в євроінтеграційних умовах. *Економіка і управління*. 2018. № 3. С. 23–33.

2. Тимошенко А. О. Фіскальна політика України: реалії сьогодення і потреби суспільства в умовах ведення бізнесу на міжнародних ринках. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2017. № 3. С. 77–85.

3. Прокопенко Н. С., Фененко П. О., Тимошенко А. О. Оподаткування криптовалютного бізнесу: реалії і перспективи. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/3.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

4. Гук О., Федевич Л., Ливдар М., Бушовська Л., Близнюк А. Оцінювання ефективності державної політики розвитку малого й середнього бізнесу: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 1(54). С. 174–187. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.54.2024.4265

5. Тимошенко А. О. Сучасна фіскальна політика України у контексті забезпечення конкурентоспроможності держави в умовах євроінтеграції. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 6. С. 153–156.

6. Лопушняк Г. С., Скидан М. І. Трансформації ринку праці і вищої освіти України в умовах сучасних викликів. Частина 2. Соціальна сфера: виклики та новації. *Зелена економіка*. 2022. С. 8.

7. Тимошенко О. В., Коцюбівська К. І. Актуальні питання системи оподаткування в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 414–422.

8. Мінфін. Доходи Державного бюджету України у 2024 році. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/ (дата звернення: 20.09.2025).

9. Lysenko S., Bobro N., Korsunova K., Vasylchyshyn O., Tatarchenko Y. The Role of Artificial Intelligence in Cybersecurity: Automation of Protection and Detection of Threats. *Economic Affairs*. 2024. Vol. 69 (Special Issue). P. 43–51. DOI: https://doi.org/10.46852/0424-2513.1.2024.6

10. Kubiv S. I., Bobro N. S., Lopushnyak G. S., Lenher Y. I., Kozhyna A. Innovative potential in European countries: analytical and legal aspects. *International Journal of Economics and Business Administration*. 2020. Vol. 8 (2). P. 250–264. DOI: https://doi.org/10.35808/ijeba/457

11. Krap, A., Bataiev, S., Bobro, N., Kozub, V., Hlevatska, N. Examination of digital advancements: Their influence on contemporary corporate management methods and approaches. *Multidisciplinary Reviews*, 2024, 7. DOI: https://doi.org/10.31893/multirev.2024spe026
https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/3838/1698